

УДК 342.727; 34:174; 340.12 Финис Џ. М.

CERIF: S115

DOI: 10.5937/AnalPFVB1903009H

Др Јасминка Хасанбеговић*

АКАДЕМСКЕ СЛОБОДЕ И ЉУДСКО ДОСТОЈАНСТВО: НЕОБИЧАН СЛУЧАЈ ФОБИЧНОСТИ ЏОНА ФИНИСА

У овом чланку се – из перспективе случаја Џона Финиса из јануара 2019 – трага за одговорима на питања где су границе академске слободе и слободе говора. Стога се најпре унајкраће излаже случај Финис, а потом се разматра да ли је Финис прекорачио границе академске слободе и слободе говора својим „екстремно дискриминаторским ставовима против многих група људи који су у неповољном положају“, садржаним у његовим списима од 1992. до 2011, како то стоји у „Петицији да Џон Финис престане да предаје на Универзитету Оксфорд због свог дискриминисања“. Дакле, још једно од средишњих питања јесте да ли су Финисови ставови дискриминаторски и фобични, или нису. Основне тезе које се заступају у овом чланку јесу: Финис није прекорачио границе академске слободе и слободе говора, али јесте злоупотребио те слободе. Неки од његових ставова, као апстрактно изражена мишљења, јесу фобични, али нема доказа да се Финис конкретно дискриминаторски понашао према било коме.

Кључне речи: Академска слобода говора. – Људско достојанство. – Случај Џона Финиса у оксфордској академској заједници. – Злоупотреба права. – Правно слободан простор.

1. УВОД

У овом чланку се – из перспективе случаја Џона Финиса из јануара 2019 – трага за одговорима на питања где су границе академске слободе и слободе говора. Методолошки посматрано, ово је студија случаја правне и моралне (односно етичке) природе.

* Ауторка је редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду.

Стога ће се најпре унајкраће изложити случај Финис. Потом ће се анализирати да ли је Финис прекорачио границе академске слободе и слободе говора својим „екстремно дискриминаторским ставовима против многих група људи који су у неповољном положају“. Ти Финисови ставови се налазе у његовим списима објављиваним од 1992. до 2011. и због њих се тражи у *Петицији да Џон Финис престане да предаје на Универзитету Оксфорд због свог дискриминисања* (Petition 2019).

2. СЛУЧАЈ ЦОНА ФИНИСА – УНАЈКРАЋЕ

У оквиру оксфордског RDP (Remote Desktop Protocol) покренута је 2. јануара 2019. *Петиција Оксфордском универзитету*, којом се захтевају две ствари: (1) да Џон Финис престане да подучава на Оксфордском универзитету због свог дискриминисања и (2) да Оксфордски универзитет разјасни своју политику према дискриминаторским професорима (Petition 2019). *Петицији* се убрзо прикључило својим потписима више стотина чланова оксфордске академске заједнице – студената и професора (Smith 2019).

Шта се конкретно замера Џону Финису (1940–), чувеном оксфордском емеритованом професору Правног факултета? У првом делу *Петиције* каже се да је „листа његових екстремно дискриминаторских погледа усмерених против многих група људи који се налазе у неповољном положају – веома дуга; да је познат као посебно хомофобичан и трансфобичан човек; да је чак саветовао владу САД да не пружи правну заштиту LGBTQ+ људима изложеним дискриминацији“ (Petition 2019). Осим тога, прецизира се да у „његове изјаве пуне мржње спадају: да је геј секс сличан бестијалности, тј. сексу са животињама (1992; 1994; 2011); да је бити геј ‘зло’ и ‘разорно за људскост’ (1994; 2011); да је одобравање геј секса слично одобравању убијања невиних људи у терористичком масакру (2011); да владе и друштва треба да ‘обесхрабрују’ људе да буду геј и треба да подстичу антигеј образовне програме (1994; 2011); да околност што је неко геј треба да се сматра ‘бар негативном, ако не дисквалификаторном’ околношћу приликом допуштања усвајања деце (2011); те да може постојати веза између бити геј и злоупотребљавати децу (2011)“ (Petition 2019). Уз то, наводе се и његови „други облици дискриминисања, наиме, расизам и ксенофобија, примерице, када изјављује да ће културна разноликост [у Европи и Британији] довести до ‘јадā мржње, крвопролића и политичке парализе’, поредећи постојећу ситуацију с босанским геноцидом у бившој Југославији (2009); као и када каже да је „модерна

имиграција нека врста ‘обрнуте колонизације’ (2009)“ (Petition 2019). Коначно, у *Петицији* се указује и на то да „Финис држи семинаре на додипломским и мастер курсевима: BCL (Bachelor of Civil Law) & MJur (Master of Jurisprudence), који су главни курсеви на правним студијама; да је то недопустиво – човека с енормним предрасудама ставити у позицију [академске] одговорности и власти; да то чини да се људи погођени његовим дискриминисањем питају да ли треба да похађају ове семинаре који су предвиђени да буду главни извор подуке на правним додипломским и мастер студијама (BCL & MJur); да је универзитет место на коме се треба усредсредити на образовање, а не бити приморан на борбу против или бити поучаван од професора који пропагирају мржњу према студентима које поучавају“ (Petition 2019).

У другом делу *Петиције* тражи се да Оксфордски универзитет разјасни своју политику према дискриминаторским професорима тако што ће, полазећи од усвојених етичко-правних аката који промовишу „инклузивну културу једнакости и вредносних различитости“ и „позитивно окружење у коме се људи третирају правично и с поштовањем – без узнемиравања“ (Equality Policy; Free from Harassment Policy), утврдити колико *стварно* стање ствари одговара постојећим етичко-правним актима. Јер, у пракси, у овом моменту, студенти и запослено универзитетско особље морају да имају случај узнемиравања, виктимизације или застрашивања *конкретне* личности од конкретне личности да би могли уложити жалбу против професора. Против професора пак који се устремљују на људе у неповољном положају на неки општији начин, на пример, својим објављеним радовима, поменута етичко-правна правила, изгледа, нису довољна, па ако нека таква пракса ипак већ постоји на Оксфордском универзитету, треба је обзнанити и учинити доступном студентима и запосленом универзитетском особљу (Petition 2019).

На крају *Петиције* цитирају се *одломци* из Финисових јавних изјава и објављених радова *који су поменути* у првом делу *Петиције*, уз детаљно библиографско упућивање на места у Финисовим делима у којима се ти цитирани одломци налазе. О њима ће бити још речи у наставку овог рада.

До сада Оксфордски универзитет није донео никакав званичан став или одлуку о *Петицији*. То, наравно, није препрека да се овде заузме став о случају Финис. И како налажу методолошка правила, тај став на почетку има статус хипотезе односно тезе, коју у даљем излагању треба ваљано аргументовати, доказати, односно образложити не би ли на крају могла бити разложно усвојена – одбрањена, тј. основано прихваћена као исправна.

3. ОСНОВНЕ (ХИПО)ТЕЗЕ О СЛУЧАЈУ ФИНИС

Средишња питања која се разматрају у овом чланку јесу питања: (1) да ли је Финис прекорачио границе академске слободе говора и (2) да ли су Финисови ставови дискриминаторски и фобични или нису. Основне тезе које се о тим питањима овде заступају јесу: Финис није прекорачио границе академске слободе и слободе говора, али јесте злоупотребио те слободе. Неки од његових ставова, као апстрактно изражена мишљења, јесу фобични, али нема доказа о Финисовом дискриминаторском или фобичном конкретном понашању према било коме.

3.1. Теза о злоупотреби академске слободе говора

Теза о злоупотреби академске слободе говора биће разрађена у три корака. Прво, одређивањем појма злоупотребе права (или слободе, или права на слободу) и разграничавањем феноменā (односно појмовā) злоупотребе права од прекорачења или кршења права. Друго, разматрањем шта у Финисовом коришћењу поменутих слобода јесте а шта није добра (односно најбоља) академска пракса, и то на тај начин (а) што ће се указати на правила академске подуке, од којих су нека успостављена на универзитетима у модерно доба, а нека и много пре тог времена – скоро откако је универзитета, и то посебно тако што ће се указати на обавезу да се у универзитетској подуци размотре друкчији и нарочито супротни ставови (у односу на властите) о неком одређеном питању, (б) тако што ће се испитати неко могуће стручно прихватљиво образложење за Финисове ставове о бестијалности и сл., и (в) тако што ће се разјаснити главно академско правило (односно обавеза) да се професор придржава свог предмета, то јест дисциплине и њене садржине, имајући на уму да је Финис професор права и Правне филозофије, а не професор Римокатоличке моралне догматике, нити професор Етике људског сексуалног понашања. И коначно, у трећем кораку, непосредно заснованом на претходном, теза о Финисовој злоупотреби академске слободе говора разрађиваће се расправљањем сфере правно слободног простора (нем. *rechtsfreier Raum*) да би се одредило и објаснило где у правној пракси и у правној теорији треба сместити одређене феномене о којима Финис расправља и заузима ставове, а које потписници *Петиције* сматрају неприхватљивим у оксфордској академској заједници. Кренимо редом.

3.1.1. Први корак: Шта је злоупотреба права

Да би се за неко понашање могло рећи да представља злоупотребу академске слободе говора, потребно је најпре одредити појам

злоупотребе права односно злоупотребе у праву, или у правном поретку. Право је изразито сврховит феномен, појава која има *telos*, циљ. Дакле, право односно постојање права није само себи сврха, мада и као средство за остварење циља има вредност по себи и за себе. Инструментални карактер права као средства за постизање одређеног циља или циљева упућује пак на то да се право као средство увек може употребити за једне и злоупотребити за друге сврхе, без обзира на то да ли се о таквим (зло)употребама расправља у неком правном поретку или унутар одређене правне теорије.

У континенталноевропској теорији – која се у овом питању може применити и на *common law* систем (у коме се доктрина злоупотребе права не среће), као што се уосталом због поменуте сврховитости и инструменталности права може применити и на сваки други, било који правни систем – могу се у праву односно у правном поретку разликовати злоупотреба објективног права (енгл. *abuse of law*) и злоупотреба субјективног права (*abuse of right*). Злоупотреба објективног права јесте злоупотреба правне регулативе, правног регулационог система, која постоји када се правним нормама регулише нешто што њима не треба да буде регулисано, на пример, како, када и где познаници треба да се поздрављају или ословљавају. Моментално није реч о тој злоупотреби права, мада ће касније и о њој бити говора. Сада је реч о злоупотреби субјективног права.

Шта је злоупотреба субјективног права? Да би се избегле велике, овде непотребне теоријске расправе, чини се упутним држати се најраспрострањенијих одређења појмова, па утолико и најмање спорних (Лукић 1975, 273–276; Водинелић 1997; 2014, 305–318).

Главне (или *опште*) карактеристике сваке злоупотребе јесу, прво, да субјект субјективног права (или слободе, или права на слободу, или пак надлежности) изгледа као да се *понаша у границама* свог субјективног права (или слободе, или права на слободу, или пак своје надлежности) те да, дакле, *не прекорачује* своје овлашћење које има, то јест које му је дато као субјективно право (или слобода, или право на слободу, или пак надлежност), што ће рећи да то његово понашање – *stricto sensu*, у ужем смислу, а *апстрактно* посматрано – *не представља кршење* тог субјективног права (или слободе, или права на слободу, или надлежности). Но, премда се, апстрактно посматрано, креће у границама свог субјективног права, субјект – и то је други елемент појма злоупотребе – тим својим понашањем шкоди другоме, онемогућавајући га да потпуно или делимично користи своје право (или, уопште, правно овлашћење) (Лукић 273–276), односно да ужива у свом правно заштићеном добру. При томе, да би неко конкретно понашање било квалификовано као злоупотреба субјективног права, неопходно је и да, осим тих двеју главних (или

општих) карактеристика, има бар један од следећих конкретних (или посебних) видова – да је, наиме, то конкретно понашање или шиканозно (и то је једини вид злоупотребе у коме мора да постоји намера шкођења), или бескорисно, или несразмерно, или противциљно, или непримерено, или противречно, или неморално, или пак неправично (у ових осталих седам конкретних видова злоупотребе не мора постојати намера шкођења) (Водинелић 1997; 2014, 305–318).

Треба додати да сматрамо да суштински нема правних разлика између субјективних права, слобода, и права на слободу, да су то само термилошке разлике, сходно различитим традицијама у именовању суштински истих правних појава, те да је реч о једном истом правном феномену – субјективном праву – и када се разматра нека слобода, на пример, академска слобода, или слобода говора, односно право на академску слободу, или право на слободу говора. А стога нема ни суштинских правних разлика међу злоупотребама тих феномена.

Такође треба додати – мада то за ово разматрање није битно – да сматрамо да у основи нема суштинских разлика ни између злоупотребе субјективног права и злоупотребе надлежности, јер су то злоупотребе двеју врста правних овлашћења (упоредити Лукић 1975, 270–276).

Дакле, да би се доказала теза о Финисовој злоупотреби академске слободе говора, најпре треба показати зашто су нека његова конкретна понашања само привид коришћења те слободе и да ли је то понашање нанело штету другима у коришћењу њихових права, конкретно, нарочито права на људско достојанство, односно да ли их то понашање потпуно или делимично онемогућава да уживају у својим правно заштићеним добрима, а нарочито у свом људском достојанству. Одговорима на те захтеве и питања посвећен је други корак.

Да би се тај други корак начинио у правом правцу, треба имати на уму да слобода говора и академска слобода говора нису идентичне: *speakers' corner* (у Хајд парку, или другде) и катедра (на Оксфорду, или другде) не подразумевају исту слободу нити иста ограничења. Академска слобода говора за катедром има одавно своја типична правна и етичка ограничења, у неком смислу већа, а у другом смислу мања, али свакако другачија у односу на ону прву слободу (Roberts 2000).

3.1.2. Други корак: Шта је добра (ако већ не најбоља) академска пракса

Идеја добре или најбоље могуће праксе (*praxis, bios praktikos, vita activa, res humanae*) веома је стара филозофска идеја, али се као

најопштија разрађена *доктрина* најбоље праксе која би могла бити примењива у *разним* областима у јавној сфери јавља на почетку овог миленијума (Bardach 2000). Међутим, овде је реч само о једној специфичној, универзитетско-академској пракси. А универзитети су од своје појаве, још као средњовековни универзитети у Европи 11–15. столећа (у које, као један од најстаријих, Универзитет у Оксфорду несумњиво спада), па и надаље као модерни универзитети – а сви су пак од почетка обухватили и правну подуку – врло рано поставили нека правила добре (ако не и најбоље) универзитетско-академске праксе, чија је релевантност и данас несумњива (Хасанбеговић 2000, 476–489).

3.1.2.1. (a) *другог корака: О правилима подуке на средњовековним и модерним универзитетима*

Не баш на самом почетку универзитета и болоњске правне ренесансе, међу глосаторима, али већ међу постглосаторима, или коментаторима, или концилијаторима, како се још називају, дакле, од краја 13. века, кроз 14. до 15. века, па и надаље, и то не само у постглосаторском главном седишту у Орлеану у Француској него и другде, по Италији, на пример, уобличаване су школска формула и форма предавања.

Не улазећи у детаље, треба објаснити да је школска формула схема разматрања и решавања проблема, тј. *questio*. То је поступак који се у класичном облику среће и код Томе Аквинског (1225–1274) и код Бартолуса де Сасоферата (Sassoferrato или Saxoferrato, 1313–1357), можда најзначајнијег постглосатора, по коме је створена крилатица: ниси јуриста ако ниси бартолиста (или: нема правника ако не познаје Бартолусове ставове) – *nemo iurista nisi bartolista*. Бартолус је поступао по класичној школској формули и у својим *consilia* (савети) и у својим *commentaria* (коментари). Тај поступак се састоји, најпре, из утврђивања, постављања проблема, затим у излагању и разматрању блиских, лако разумљивих гледишта о њему, потом у излагању и разматрању противречних, супротних гледишта, и најзад, у излагању решења, после кога евентуално може доћи отклањање приговора који се том решењу упућују или би се могли упутити. Дакле, излагање и разматрање супротних гледишта приликом заузимања става о неком питању, тј. проблему, јесте норма још из школске формуле постглосатора (Pringsheim 1921, 273–283; Viehweg 1974, 70–72; Хасанбеговић 2000, 487).

Веома слична школској формули јесте схема излагања коришћена на предавањима – *lectiones, lecturae*. Форма предавања је обухватала: уводну напомену (с објашњењем термина и сл.); мисаоно разлагање

тумаченог текста и његово поновно сажимање; илустровање конкретним примерима или случајевима; читање (цитирање, навођење) и тумачење извора; образлагање одлуке, то јест решења; остале напомене укључив и постављање (нових, општих) правила; те сасвим на крају, разматрање супротстављених одговора и постојећих контроверзи, што је захтевало велико знање и исту такву дијалектичку вештину. Посебно треба истаћи да је читава материја још много продубљеније претресана и разлагана на заједничким недељним расправама него на основним, редовним предавањима (Viehweg 1974, 73–76; Хасанбеговић 2000, 488).

Када је реч о модерним универзитетима, још пре Канта (1724–1804) постојало је правило да се на предавањима не излажу сопствени погледи или сопствена обрада предмета. То се оставља за сопствена оригинална дела која немају приручнички, уџбенички карактер. За основу предавања пак узима се неки већ постојећи приручник. Можда најпознатији такав пример јесу Кантова вишедеценијска предавања из логике (1755/56–1798) и његов приручник за предавања – *Логика* (1800), који се ослањају на Мајера (Georg Friedrich Meier, 1718–1777, *Auszug aus der Vernunftlehre*, 1752), премда је Кант према Мајеровим ставовима имао врло рано за себе исписане критичке примедбе и коментаре, и премда се Кантови темељни ставови о логици, који припадају раздобљу критичког мишљења и већ су били изражени у *Критици чистог ума*, супротстављају овима (Дамњановић 1976, 7–14). Дакле, на универзитету на предавањима и у уџбеницима може бити излагања материје одређене дисциплине без разматрања спорних питања о којима постоје различита, па и супротна схватања – што зависи од захтеваног академског нивоа предавања и уџбеника односно учила – али се у том случају ни сопствени ставови и аргументи за њих *не* излажу осим ако не припадају општеприхваћеним или далеко преовлађујућим погледима на питања и проблеме материје дате академске дисциплине.

У Финисовим научним радовима у којима се налазе спорни ставови наведени у *Петицији* нема релевантних излагања и разматрања супротних гледишта, поготову не научно, епистемолошки и методолошки релевантно заснованих разматрања тих спорних ставова. На пример, свој став да околност што је неко геј треба да се сматра бар негативном, ако не дисквалifikаторном околношћу приликом допуштања усвајања деце, затим став да може постојати веза између бити геј и злоупотребљавати децу (Finnis 2011a, 38, 42; 2011b, 21, 23–24), једнако као и став да хомосексуално понашање јесте зло, нешто погрешно и лоше не само за друштво и државу него и за било ког несрећника који има урођене или квазиурођене хомосексуалне склоности, па држава и друштво треба да обесхрабрују људе да буду геј и да подстичу антигеј образовне програме (Finnis 1994a,

17, 14; 1995; 1997a; 2011d, 334–336, 351) – све те и друге сличне ставове Финис изводи пре свега из своје сопствене опште и правне филозофије, коју пак деценијама заснива, као што је познато, на аргументима ауторитетā, превасходно на ауторитету Томе Аквинског (Finnis 1994a; 1995; 1997a; 2011d; 1997b; 2011e; 2008; 2011f; 2011a, 20, фн 61–62; 2011b, фн 61–62), о чему у зборнику Финисових есеја *Људска права и опште добро* веома речито сведочи и именски Index, у којем се тек за поједина имена даје и мање-више исцрпан стварни регистар, и где је предметно најисцрпнија и најдужа одредница она за Аквинског (Finnis 2011c, 411–429, посебно 411–412), а потом она Аристотелова (Finnis 2011c, посебно 412–413). Финис не изводи горе примерице поменуте ставове, као ни највећи број осталих својих ставова, из савремених научних истраживања и на њима методолошки заснованих научних становишта, па (и) утолико многа његова излагања представљају злоупотребу слободe академског говора. Узоран, супротан пример представљају радови нашег социолога Слободана Антонића (1959–), који је у неким својим ставовима близак Финису, али те своје ставове заснива на критичким методолошким разматрањима научних приступа, обрада, па онда и научних увида (супротних или другачијих од својих властитих – Антонићевих) до којих се дошло у истраживањима тих проблема (Антонић 2014, посебно 97–139, гл. III „Истополне породице“: идеја и оспоравање; затим 141–173, гл. IV „Деца у ‘истополним породицама’: преглед дебате“; и 175–218, гл. V „Школска ‘квир инклузија’: тежње и отпори“).

О Финисовим предавањима овде се не може много рећи,¹ осим што се на основу *Петиције* и броја њених потписника може претпоставити да су предавања мање-више исте садржине као и Финисови списи. Утолико би се онда садржини тих предавања могле упутити сличне примедбе као оне које су овде изречене о Финисовим списима.

3.1.2.2. (б) другог корака: Финисови ставови о бестијалности

Реч *бестијалност* у српском језику има веома ретко, а стога можда као последње у низу значења, значење *скотолоштва* или *сексуалног односа човека и животиње*. Управо је супротно у енглеском језику, па и Финис такође користи реч *бестијалност* у том значењу и за то се његовој таквој употреби те речи нема ништа замерити. Међутим, његово схватање бестијалности као појаве коју

¹ Ауторка посебно захваљује професорки Марији Караникић Мирић, која је академске 2006/07. године, током свог истраживачког боравка на Гринити колеџу, као оксфордски студент постдипломских студија слушала курс из Филозофије права професора Финиса и не само што јој је пренела своје утиске и искуства с тих предавања него јој је и веома помогла и олакшала прикупљање неких делова недостајуће примарне литературе.

генусно или специфично изједначава с неким другим појавама, пре свих с хомосексуалношћу, а нарочито имајући на уму разлоге тог изједначавања, изазива и мора изазвати на почетку 21. века бар неке стручне недоумице, запитаности, неприхватања и отпоре. Погледајмо поближе.

Финис каже да је „копулација људи с животињама неприхватљива зато што људску сексуалну активност и задовољство третира као нешто што се тражи управо на начин који је, попут спаривања животиња, одвојен од израза било ког општег добра, и стога третира људски телесни живот – у једној од његових најинтензивнијих активности – као пуко животињски. Својевољно генитално спаривање особа истог пола неприхватљиво је из веома сличних разлога“ (Finnis 1992). У таквом и сличном изједначавању бестијалности и хомосексуалности Финис се уобичајено ослања на велике ауторитете. Тако, расправљајући о Кантовом концепту противприродних кривичних дела, која су тако названа јер су управљена против човечанства односно човечности, наводи да ту спадају: силовање, педерастичност и бестијалност (Finnis 1987, 433–456; 2011g, 47–71, посебно 61–71). Касније ће опет рећи и поновити да је постхришћанска морална филозофија Имануела Канта идентификовала да се (по)грешност мастурбационог, хомосексуалног и бестијалног понашања састоји у инструментализацији нечијег тела те стога („пошто је личност апсолутно јединство“) у оном „(по)грешном према човечности-човечанству у нашој сопственој особи“ (Finnis 1994b; 1996; 2011h, посебно 104 фн 80; а идентично и у 1994a; 1995; 1997a; 2011d, посебно 342 фн 17). Када те појаве посматра с гледишта Томе Аквинског, питајући се који је међу тим актима најгори, Финис истиче да Ендру Капелмен (1957–) претерује кад каже да су за Аквинског хомосексуални акти јединствено монструозни; те да је за Аквинског бестијалност гора врста предавања неразумној, разорној жељи за задовољством, а да су силовање и прељуба много гори у смислу неправде (Finnis 1994a; 1995; 1997a; 2011d, посебно 347 фн 27). Финис ту закључује такође да сексуални акти у које су укључени истополни партнери (с намером да њихови акти кулминирају у оргазмичком задовољству помоћу прста у вагини, пениса у устима итд., итд.) остају небрачни, и тако неразумни и (по)грешни и када их на сличан начин изводи брачни пар (Finnis 1994a; 1995; 1997a; 2011d, посебно 347–348). Коначно, опет разматрајући хомосексуалност, бестијалност и друге сродне појаве сходно схватањима неких великих ауторитета, те критикујући Џона Бозвела (1947–1994) за намерно искривљено представљање односно тумачење Аквинског, Финис указује на то да Аквински дугује Аристотелу (384–322) повезивање и сврставање у исту групу: канибализма, бестијалности, копрофагије и хомосексуалних аката – као

противприродних задовољстава, јер Аквински тај став преузима из *Никомахове етике* (7.5) (Finnis 1997b; 2011e, посебно 370–372).

Овај кратки приказ Финисовог схватања и бављења бестијалношћу као феноменом људске сексуалности који је сличан или истоврстан с хомосексуалношћу има за циљ да покаже, с једне стране, размере Финисовог бављења том темом, а с друге, једнако битно питање методологије бављења њоме. Сматрамо да су то питања која су релевантна за обе овде заступане тезе о случају Финис, јер садрже значајне аргументе, па ћемо се на њих вратити када будемо изводили коначне закључке о тим тезама. А сада најпре завршимо излагање о доброј академској пракси.

3.1.2.3. (в) другог корака: Академско правило, то јест обавеза да се држимо свог предмета, односно дисциплине

Академска обавеза да се на предавањима, у истраживањима и стручном списатељству свако придржава своје дисциплине – њеног предмета и метода, наравно, не значи да и у наше време не треба тражити праву меру између високе и дубоке али уске стручности, с једне стране, и интердисциплинарних увида широког и далеког хоризонта, с друге. Никако. У том смислу треба имати на уму да је Финис професор права и професор филозофије права. И узимајући све то у обзир, Финису се може замерити што је претерано а предметно и епистемолошко-методолошки неосновано залазио у друге мање-више сродне области и што у својој области уопште није дотицао нека питања, или их није обрађивао у адекватној мери, или их није обрађивао на начин који је методолошки пожељан и неопходан. Конкретизујмо то примерима.

За савремено разумевање феномена хомосексуалности и заузимање ваљаног моралног и политичко-правног става према тој појави – у области уставног права и брачне, породичне, кривичне и многе друге легислативе – важно је осветлити шта су током историје о том феномену мислили и рекли велики умови, али и шта кажу наши савременици. Зато Финисово упућивање на Сократа, Платона, Ксенофона, Аристотела, Плутарха, Гаја Мусонија Руфа, Августина, Тому Аквинског, Канта и друге јесте просвећујуће и значајно (Finnis 1994b; 1996; 2011h; 2008; 2011f; 1994a; 1995; 1997a; 2011d), али није довољно. Није довољно зато што, примерице, поуздано знамо да нам је данас став једног од тих највећих умова – Аристотелов став о *ропству* сасвим неприхватљив. Морамо бити свесни да слично може бити и с хомосексуалношћу.

Иако је историја учитељица живота, за разумевање хомосексуалности и заузимање ваљаног етичког и правног става према њој, дакле, није довољно познавати само историју те идеје, па чак није

довољно уз њу познавати и моралну и правну историју легислативе и судске праксе у вези с хомосексуалношћу у разним временима и разним заједницама. Неопходно је имати на уму нова научна истраживања и сазнања – биолошка, психолошка и социолошка, пре свих. А то је оно што код Финиса потпуно недостаје, а што постоји као резултат разних савремених научних истраживања, и што, речено је, Антонић критички узима у обзир (Антонић 2014, ту посебно видети Наведену грађу: 261–308, која је, поменимо и то, највећим делом на енглеском).

Када Финису замерамо то што није узео у разматрање нове научне – биолошке, психолошке, социолошке и др. – резултате у истраживању хомосексуалности, и то бар на нивоу обавештења о њима, без обзира на потоње заузимање било позитивног било негативног критичког става према тим истраживањима и њиховим резултатима, мислимо, пре свега, на Финисов епистемолошко-методолошки приступ. Сматрамо, наиме, да савремени приступ и ставови о хомосексуалности не треба да се заснивају само на низу аргумената ауторитета који почиње, на пример, са Сократом (или Старим заветом – свеједно), па иде преко Платона, Аристотела, Плутарха, Августина, Аквинског (и др.) и завршава се с Кантом, као врховним постхришћанским (то јест модерним) морално-филозофским ауторитетом. Ту замерку Финисовом епистемолошко-методолошким приступу појачава околност што је своје радове (како је овде већ показано) објављивао у више наврата. А свако ново публикување јесте, наиме, не само прилика него и научничко-академска обавеза да се већ раније објављени текстови употпуњују било новим релевантним сазнањима о предмету, било освртима на изречене критике, наравно, ако их је било.

Истине ради, треба рећи и да у Финиса има излагања ставова савременика и гледишта која су супротна од Финисових, али се и једни и други односе пре свега на супротстављене ставове и интерпретације Платона, Аквинског или Канта и др., дакле, опет на историју идеја о хомосексуалности. Тим поводом треба рећи да сматрамо да је Финис у праву у свом критичком супротстављању Марти Нусбаум (1947–), Капелмену и Бозвелу и неким другим ауторима (Finnis 1994b; 1996; 2011h; 2008; 2011f; 1994a; 1995; 1997a; 2011d). Али, исто тако, колико год било важно за историју идеја и њихову ваљану рецепцију, то уопште није битно за наш данашњи став према хомосексуалности. Јер, аргумент (великих историјских) ауторитета, као што је речено, не може данас бити пресудан и ео ipso помоћи формирању нашег ваљаног става.

Коначно, када је реч о Финисовим обимним и детаљним излетима у историју етике и посебно у историју етике људске сексу-

алности, у којима се, говорећи о појавама наводно сродним хомосексуалности, бави бестијалношћу, педерастичом, канибализмом, копрофагијом, силовањем, мастурбацијом, морално грешним сексуалним праксама хетеросексуалних брачних парова итд., итд., нема сумње да тиме излази из оквира предмета филозофије права (слично Здравковић 2008, 111–112, 118–124). А с друге стране, чини се да такво и толико бављење тим појавама као сродним хомосексуалности мора изазвати – не само у хомосексуалаца – осећај повреде достојанства хомосексуалних особа иако то вероватно није била Финисова намера. Но, за постојање злоупотребе академске слободе говора, као што смо видели, постојање такве намере најчешће и није битно односно неопходно.

Ако пак покушамо да објаснимо откуда ти Финисови излети у изванфилозофскоправно подручје и поготово зашто су тог типа и тако великог обима, признајемо да можемо остати само на нивоу утисака. Финис не жели да искаже своје ставове о хомосексуалности *expressis verbis*, али жели да их учини не само јасним него и уверљиво образложеним по својој мери. Ти његови ставови јесу израз његових дубоких уверења. Његов поглед на свет (његов светоназор), његова општа, морална и правна филозофија веома су тесно и неразмрсиво повезани. То за филозофију права каткад није добро, јер мора платити (догматски) данак (чврстине уверења о) одређеним моралним назорима (у овом случају – римокатоличком светоназору и етици). Финис има негативан морални (тј. природноправни) став према хомосексуалности, али, пошто правни (тј. позитивноправни) став према хомосексуалности није више негативан, обавезан је да тај феномен толерише у пракси. Финис има јак негативан став према животној заједници два истополна партнера иако она данас у појединим правним порецима ужива позитивноправну заштиту. Та се заједница, по њему, позитивноправно може под одређеним правним условима звати браком, али никад не може имати суштинске одлике брака. Поред тога, стиче се утисак, иако то Финис не каже изричито, да он није за то да животно заједница два истополна партнера уопште буде правно призната, регистрована и заштићена, макар се позитивноправно и не звала браком. Штавише, премда није против декриминализације хомосексуалних веза, има се утисак као да не мисли да је исказивање хомосексуалних наклоности у јавности – искључиво питање укуса, већ као да је у његовим очима (због утицаја који има на васпитање и уопште формирање моралних ставова у друштву) – (бар лакши морални) преступ. На крају, Финис је и против правне могућности да истополни брачни партнери усвајају децу све док за то има хетеросексуалних аспираната, али ни тај свој став уопште не образлаже, поготову не ослањајући се на савремена научна истраживања и ставове (другачије, као што је речено, Антонић 2014).

Остао нам је још трећи корак зарад целовитог разматрања тезе о Финисовој (не)злоупотреби академске слободе говора.

3.1.3. Трећи корак: Шта је правно слободан простор

С обзиром на то да ли су или нису регулисани (позитивним) правом, све друштвене односе, то јест целокупну друштвену сферу, можемо поделити на сферу правних односа – правну сферу у ширем смислу, и на сферу осталих друштвених односа, то јест оних нерегулисаних правним или било којим другим нормама – правно слободну сферу у ширем смислу. Но, све друштвене односе можемо поделити и по другом критеријуму, такође везаном за позитивно право, на оне друштвене односе који *треба* да буду регулисани правом (на пример, својина, то јест својински односи) и оне који *не треба* да буду регулисани правним нормама (на пример, међусобно ословљавање људи).

Када се пак та два критеријума укрсте, то јест примене истовремено, разликују се четири врсте (не)повезаности друштвених односа с позитивноправном регулативом: (1) друштвени односи који *јесу и треба* да буду позитивноправно регулисани (/ваљано/ позитивно право), (2) они који *нису а треба* да буду позитивноправно регулисани (правне празнине), (3) они који *нису и не треба* да буду позитивноправно регулисани (правно слободан простор у ужем смислу) и (4) они друштвени односи који *јесу а не треба* да буду позитивноправно регулисани (злоупотреба правне форме, то јест злоупотреба објективног права) (Лукић 1975, 254–258).

Не упуштајући се у велике теоријске расправе ни овим поводом, где примерице спадају питања: има ли или нема правних празнина у правном систему, јесу ли правни системи отворени или затворени, у чему је разлика између правне празнине, правне јаме, рупе у закону итд., итд., треба ипак ставити једну терминолошку напомену. На немачком се за правно слободан простор, и то и у ширем и у ужем смислу користи израз *rechtsfreier Raum*, док се у енглеском најчешће користи неуспела метафора *legal vacuum*, или чак *legal lacuna*, мада је, сматрамо, једино ваљан неметафорични израз *sphere unregulated by law*.

Напоменимо само упут и то да би се тим двама (/позитивно/ правним) критеријумима могао додати и трећи (природно)правни, па би се могло поставити питање да ли неко већ ваљано одређено позитивно право јесте или није истовремено и садржински (или правно-технички) добро. На пример, да ли су својински односи у неком правном систему праведно регулисани тим позитивним правом; да ли забрану дискриминације због сексуалне оријентације треба унети у уставну одредбу или пак само у одговарајући закон. Премда би и

једна оваква анализа Финисових ставова била веома занимљива, она би изашла далеко изван оквира ове теме, па стога остајемо само на прва два критеријума: правне (не)регулисаности друштвених односа и друштвене (не)потребности тог правног регулисања.

У наше време право по правилу не регулише сексуалне односе одраслих, зрелих људи, у које ови ступају својевољно. Евентуални изузеци су прељуба и проституција, које су у овом смислу релевантни, засебни правни институти у појединим савременим правним системима. Дакле, својевољни сексуални односи одраслих, зрелих људи данас по правилу спадају у правно слободан простор, и то у правно слободан простор у ужем смислу, тј. сферу међуљудских односа која није и не треба да буде регулисана (позитивним) правом. Истина, за разлику од државе и њеног позитивног права, многе цркве су својим нормама регулисале те односе, а и сваки одрастао, зрео појединац има своје моралне назоре (то јест норме) о томе. Зашто је то важно?

Сматрамо да представља злоупотребу академске слободе говора у области филозофије права када се неко бави питањима која спадају у правно слободан простор, или када се неко детаљно бави наводно сродним или пак веома удаљеним питањима из историје неке идеје (у овом случају идеје о хомосексуалности), а не бави се битним неправним питањима – савременим социолошким, психолошким, биолошким и другим резултатима – без којих се не може заузети ваљан морални и политичко-правни став о тој појави. Ово из следећих разлога:

Прво, стога што бављење како питањима која спадају у правно слободан простор, тако и наводно сродним или пак веома удаљеним питањима из историје идеја ствара *привид* да се неко креће у границама академске слободе говора, мада је то говор који уопште није предметно релевантан или је врло мало релевантан.

Друго, стога што бављењем тим питањима аутор (можда несвесно и ненамерно) ствара још један привид, наиме, да је његов поглед на свет и на појаве у њему (па и поглед на хомосексуалност) једино исправан, јер су његови ауторитети врховни, при чему је изостало разматрање савремених резултата разних релевантних научних дисциплина. Такав некритички епистемолошко-методолошки приступ није својствен филозофији, па ни филозофији права.

Треће, такво бављење наведеним питањима (тј. питањима која спадају у правно слободан простор, као и наводно хомосексуалности сродним а у ствари веома удаљеним питањима из историје идеја) јесте атак на људско достојанство хомосексуалних особа, иако највероватније такво бављење тим питањима није предузето с том намером.

Све у свему, када се узме у обзир све горе наведено, изгледа да се може закључити да Финисов начин бављења хомосексуалношћу и сродним појавама, тј. академски говор о тој теми и поводом ње, на немалом броју места у његовим списима има све елементе злоупотребе академске слободе говора.

Остало је још да се каже нешто о другој овде заступаној основној тези, која се односи на евентуалну дискриминаторност и фобичност Финисових ставова.

3.2. Теза о (не)дискриминаторности и (не)фобичности Финисових ставова

Најпре о дискриминацији. Не улазећи ни овим поводом у теоријска разматрања о дискриминацији, па ни она Финисова, осврнућемо се само на три најосновнија начина испољавања дискриминације у праву, као правно неприхватљивог прављења разлика. Може се радити: (А) или о правно недозвољеном прављењу разлика понашајући се на одређени начин у пракси, у животу; (Б) или о нелегитимном и нелегалном залагању за правно-политичко укидање или успостављање разлика (овде, у Финисовом случају, најчешће због одређене сексуалне оријентације); (В) или о филозофском и научном описивању сличности и разлика и на основу тога заузимању правно неприхватљивих, дискриминаторских вредносних ставова, који пак могу али не морају утицати и на претходна два начина испољавања дискриминације.

Дакле, поводом дискриминације у праву, реч може бити: (А) било о правно (не)дозвољеном различитом третирању конкретних људи, то јест о конкретним актима дискриминације; (Б) било о (не)легитимном и (не)легалном правно-политичком заговарању дискриминације по основу (хомо)сексуалне оријентације, то јест о заговарању одређених уставно-законских решења (на пример, о правној немогућности склапања брака хомосексуалаца; или о њиховој правној могућности регистровања заједнице која се не зове брак и води се у одвојеном регистру; или о њиховој правној немогућности усвајања деце; или о тој могућности, али тек ако нема хетеросексуалних аспираната итд., итд.); (В) било о исказивању општих филозофско-научних ставова о хомосексуалности и сродним појавама те филозофском и научном описивању сличности и разлика међу њима и заузимању дискриминаторских вредносних ставова, који могу имати утицаја на претходне две групе ставова о дискриминацији, али не морају бити исказани с том намером.

(А) У Финисовом случају нема оптужби за неко конкретно дискриминаторско понашање према било коме, нити има икаквих посредних сазнања, изјава или доказа о томе. И пошто је то у досадашњој

пракси оксфордске универзитетске заједнице био једино релевантан вид дискриминације (Equality Policy; Free from Harassment Policy; Petition 2019), можемо закључити да у том смислу у Финисовом случају нема дискриминације. Но, *Петиција* је покренута и да би се у тој академској заједници почело с узимањем у обзир и заузимањем става и према другим (овде поменути под (Б) и (В)) видовима дискриминација (Petition 2019).

(Б) Што се пак тиче Финисовог залагања за правно-политичко укидање или успостављање разлика због одређене сексуалне оријентације, то јест заговарања у том смислу одређених уставно-законских решења, треба разликовати две ствари: прво – Финисов евентуални непосредни политичко-правни ангажман за одређена дискриминаторска уставно-законска решења, и друго, Финисово евентуално експлицитно залагање и заговарање у његовим филозофско-теоријско-научно-правним списима разних могућих дискриминаторских нормативних решења, на пример, тако што у њима анализира и аргументује с дискриминаторских позиција, па потом и критикује једна, или предлаже друга дискриминаторска уставна и законска решења било *de lege lata* било *de lege ferenda*.

(Б) Прво, једини (нама) познати случај Финисовог политичко-стручног ангажмана у том смислу јесте његово сведочење пред Врховним судом Колорада у прилог Амандману 2 (из 1992) на Устав Колорада, којим се забрањује било каква позитивна антидискриминаторска правна заштита лезбијкама, бисексуалцима и гејевима. Тај амандман је успешно оспорен пред Врховним судом Колорада, а стигао је и до Врховног суда САД.² Сведочећи 1993. године пред Врховним судом Колорада у прилог Амандману 2, Финис је рекао: „Политичка заједница која сматра да су стабилност и васпитна добротина породичног живота од фундаменталног значаја за садашњост и будућност породице може с правом сматрати својим неоспорним интересом да негира да је хомосексуално понашање – ‘геј животни стил’ – ваљан, људски прихватљив избор и облик живота те може учинити било шта примерено што може да одврати од таквог понашања“ (према Bamforth 1997, 14). Чини нам се да је то несумњиво дискриминаторан, али и несумњиво легитиман и легалан став. Садржински је дискриминаторан, али је правно-политички легалан и легитиман, јер је заузет у условима правне, и то судске расправе једног конституционалног питања највишег ранга и значаја, које је било покренуто Амандманом 2 и у том моменту је позитивно-правно стајало отворено.

(Б) Друго, у својим списима Финис се не залаже непосредно, директно, изричито за одређена политичко-правна конституционална

² The Supreme Court of the US *Romer v. Evans* 517 US 620 (1996).

и легислативна решења. Чак је упадљиво колико не разматра разна могућа уставна и законска решења и одговарајуће аргументације за и против њих, што, како смо већ раније рекли, сматрамо да није добро – ни филозофски ни правнички стручно посматрано – јер филозофију права, па и посебне филозофије уставног, породичног или брачног и других грана права веома удаљава од живота, тражећи аргументе за правна решења превасходно у мишљењима ауторитета, и то историјски веома далеких ауторитета. И о случају колорадског уставног Амандмана 2, о коме Финис у својим списима говори на више места (тек примерице, Finnis 2011a, 16, 99, 111, 345, 352, 372, 378, 385, 387), говори некако успут, најчешће у фуснотама, осврћући се чешће на расправу о историји идеја, коју је тим поводом водио с Мартом Нусбаум (Nussbaum 1994) и другима, него на само спорно уставноправно питање. А и када на ретким местима говори о том случају, често га сужава на питање права хомосексуалаца на усвојење те чак и не излаже спорни амандман, а камоли детаљно расправља и образлаже своје изречене спорне аргументе у прилог таквом амандману. Све у свему, у Финисовим списима нема ни овог другог вида дискриминаторских ставова у било којој од њихове две варијанте.

(В) Завршавајући анализу питања (не)постојања дискриминације код Финиса, остало је још да се види да ли у Финисовим филозофско-научним списима има дискриминаторских ставова изузимајући претходно разматране – под А и Б. Одговор и на то питање је одречан, јер се правна дискриминација и вредносна дисквалификација *не* поклапају. Иако Финис има неке данас многим неприхватљиве, а понекад и правно неприхватљиве критеријуме разликовања и разврставања, као и изједначавања и сврставања, ипак се *stricto sensu* не би могло рећи да се ту ради о правној дискриминацији. С друге пак стране, потпуно је нормално и природно што они који читају или слушају Финиса претпостављају да је такве своје филозофскоправне и теоријскоправне ставове изрекао као исправне и истините да би ти ставови у неком виду нашли своје практично-правно отеловљење, па их стога доживљавају као правно дискриминаторске. Подсетимо се само таквих овде раније поменутих ставова: да је својевољно генитално спаривање особа истог пола неприхватљиво из веома сличних разлога из којих је неприхватљива копулација људи с животињама; да може постојати веза између бити геј и злоупотребљавати децу; да хомосексуално понашање јесте зло, нешто погрешно и лоше не само за друштво и државу него и за било ког несрећника који има урођене или квазиурођене хомосексуалне склоности; став о истоврсној (по)грешности мастурбационог, хомосексуалног и бестијалног понашања; да су небрачни, неразумни и (по)грешни они сексуални акти у које су укључени истополни партнери (с намером да њихови акти кулминирају у оргазмичком задовољству помоћу прста у ваги-

ни, пениса у устима итд., итд.) и онда када их на сличан начин изводи брачни пар; да, као противприродна задовољства, спадају у исту групу појава: канибализам, бестијалност, копрофагија и хомосексуални акти; да хомосексуално понашање – „геј животни стил“ – није ваљан, људски прихватљив избор и облик живота те да политичка заједница може учинити било шта примерено што може да одврати од таквог понашања.

Подсетимо, у другом делу *Петиције* тражи се да Оксфордски универзитет разјасни своју политику према дискриминаторским професорима, између осталог, и зато што *стварно* стање ствари *не* одговара циљевима „инклузивне културе једнакости и вредносних различитости“ и „позитивног окружења у коме се људи третирају правично и с поштовањем – без узнемиравања“ (Equality Policy & Free from Harassment Policy), који се у тим актима промовишу (Petition 2019). У *Петицији* се истиче да у пракси, у овом моменту, студенти и запослено универзитетско особље морају да имају случај узнемиравања, виктимизације или застрашивања *конкретне* личности од конкретне личности, док се против професора који се устремљују на људе у неповољном положају на неки општији начин, на пример, својим објављеним радовима, не реагује (Petition 2019).

Стиче се утисак да су аутори *Петиције* били свесни да при садашњој регулативи на Универзитету у Оксфорду оптужба против Финиса за дискриминацију и узнемиравање (или за узнемирујућу дискриминацију) може бити одбијена као неоснована из управо горе наведених разлога (то јест зато што не представља случај узнемиравања, виктимизације или застрашивања *конкретне* личности или *конкретних* личности од конкретне личности, него је то случај професора који се устремљује на људе у неповољном положају на општи начин, својим радовима) те да су због тога такву генерално (или, боље речено, генусно) устремљену узнемирујућу дискриминацију људи у неповољном положају подвели под мрзилачке исказе (hateful statements), тј. фобичне (phobic – homophobic and transphobic) ставове (Petition 2019).

Дакле, сада о фобичности. За разлику од Србије, говор мржње (hate speech) јесте кривично дело у Енглеској, Велсу и Шкотској од 1986, али тек допуном из 2008. за Енглеску и Велс почиње да се односи и на говор мржње према особама одређене сексуалне оријентације (Vanderbeck, Johnson 2011). Треба напоменути да говор мржње може бити изражен на разне начине (речима, понашањем, писаним материјалима, снимцима или програмом), али мора бити претећи а не само погрдан или увредљив. Према томе, Финисов говор не спада у говор мржње, па вероватно зато аутори *Петиције* говоре о Финисовим мрзилачким исказима (hateful statements) и

фобичним (phobic – homophobic and transphobic) ставовима. Када се још једном погледају Финисови овде наведени ставови (видети горе под В), чини се да се за њих може рећи да, ако и нису мрзитељски, то јест нису израз мржње, нити изазивају баш мржњу према особама о којима говоре, несумњиво изражавају и изазивају *екстремну аверзију* према тим људима чија понашања описују. Ти Финисови ставови, сматрамо, јесу фобични. Могло би се навести још сличних примера, а и оне наведене још екстензивније цитирати и анализирати, но, мислимо да је и ово сасвим довољно за закључак.

4. ЗАКЉУЧАК И НАРАВОУЧЕНИЈА

Сматрамо да Финис није прекорачио границе академске слободe говора, али да јесте злоупотребио ту слободу. Неки од његових ставова, као апстрактно изражена мишљења, јесу фобични, али нема доказа о његовом конкретном дискриминаторском понашању према било коме. Дакле, Финисова је одговорност, по нашем мишљењу, чисто морална и професионално-етичка (што не значи и мала), али није и правна.

Будући да обим овог прилога не омогућава ни бављење питањима као што су тзв. (ново) природно право, где спадају схватања Жермена Грисеа (Germain Gabriel Grisez), Роберта Жоржа (Robert Peter George), Тимоџија Чепела (Timothy Chappell) и друга слична схватања, као ни детаљније бављење до сада јавно изреченим критикама Финисових ставова, о чему ћемо више говорити у другом спису, ипак, сматрамо да се на крају овог прилога морамо запитати зашто више од четврт века, то јест двадесет и пет година – што је за историчаре време стасавања нове генерације, то јест време смене генерација – *скоро* да и није било реаговања на те сада оспораване Финисове ставове, исказиване и понављане током свих тих година у његовим списима. Кажемо: *скоро*, јер осим часних изузетака (који у струци нису подржани како и колико је требало) и неких овде поменутих и других непоменутих аутора који су оспоравали Финисове ставове у вези с историјом идеја, Финисови битни ставови скоро да и нису критиковани од најпроминентнијих аутора (англо-америчке) филозофије права, који су за ту критику били најпозванији, управо зато што ту, међу њих, и сам Финис спада. Преовлађујућа реакција је било ћутање и саме оксфордске академске заједнице и шире стручне заједнице. Оксфордска академска заједница се огласила почетком ове године звоном које се далеко чуло, а видећемо да ли ће и званично заузети неки став. Гласови из географски шире а стручно уже – филозофскоправно-космополитске заједнице и досад су се ретко чули, па је и њено ћутање сасвим нормално: Ми чланови те

заједнице далеко смо највећим делом мали каријеристи, који воде политику незамерања – јер коју би другу и водили у немилосрдном академско-“стручном“ свету чија је политика *публикуј или нестани* – и који стога објављују све више а читају све мање, нарочито критички, и све мање критички размишљају, а о објављивању тог критички промишљеног да и не говоримо: Јер, то значи замерање, губљење времена, животне и интелектуалне енергије, позиција и пара, што је све лоше за сопствену каријеру, па је ‘разумније’ ћутати. То је лоше за филозофију права. Стога није само Финис одговоран за злоупотребу академске слободе говора, за своје фобичне ставове и за стање и садржину своје филозофије права. Одговорни смо и сви ми из филозофскоправне заједнице који смо ћутали. Звоно звони и за нама.

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES)

- Антонић, Слободан. 2014. *Сексуалност и моћ: Социологија геј покрета*. 2. издање. Београд: Catena mundi. (Antonić, Slobodan. 2014. *Seksualnost i moć: Sociologija gej pokreta*. 2. izdanje. Beograd: Catena mundi.)
- Bamforth, Nicolas. 1997. *Sexuality, Morals and Justice*. London – New York: Continuum.
- Bardach, Eugene. 2000. *A Practical Guide for Policy Analysis: The Eightfold Path to More Effective Problem Solving*. New York: Chatham House Publishers – Seven Bridges Press.
- Дамњановић, Милан. 1976. Кантов однос према логици. 7–14. *Логика: Приручник за предавања*. Имануел Кант, прир. Готлоб Бењамин Јеше, прев. Властимир Ђаковић. Београд: Графос. (Damnjanović, Milan. 1976. Kantov odnos prema logici. 7–14. *Logika: Priručnik za predavanja*. Immanuel Kant, prir. Gotlob Benjamin Ješe, prev. Vlastimir Đaković. Beograd: Grafos.)
- Finnis, John. 1987. Legal Enforcement of Duties to Oneself: Kant v. Neo-Kantians. *Columbia Law Review* 87: 433–456.
- Finnis, John. 1992. Deposition regarding the 1992 constitutional amendment in Colorado to restrict the state from protecting gay, lesbian and bisexual people from discrimination. <https://www.theguardian.com/law/2017/feb/03/neil-gorsuch-mentor-john-finnis-compared-gay-sex-to-bestiality>, last visited July 31, 2019.
- Finnis, John. 1994a. Law, Morality, and ‘Sexual Orientation’. *Notre Dame Law Review* 69/5: 1049–1076.
- Finnis, John. 1994b. Liberalism and Natural Law Theory. *Mercer Law Review* 45: 687–704.

- Finnis, John. 1995. Law, Morality, and ‘Sexual Orientation’. *Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy* 9: 11–39.
- Finnis, John. 1996. Is Natural Law Theory Compatible with Limited Government?. 1–26. *Natural Law, Liberalism, and Morality*, ed. Robert P. George. Oxford: Oxford University Press.
- Finnis, John. 1997a. Law, Morality and „Sexual Orientation“. 31–43. *Same Sex: Debating the Ethics, Science, and Culture of Homosexuality*, ed. John Corvino. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Finnis, John. 1997b. The Good of Marriage and the Morality of Sexual Relations: Some Philosophical and Historical Observations. *The American Journal of Jurisprudence* 42: 97–134.
- Finnis, John. 2008. Marriage: A Basic and Exigent Good. *The Monist* 91: 396–414.
- Finnis, John. 2011a. Equality and Differences. 1–26. The H.L.A. Hart Memorial Lecture in the University of Oxford, June 2011, revised and annotated. Oxford Legal Studies Research Paper No. 72/2012. Notre Dame Law School Legal Studies Research Paper No. 12–82. <http://ssrn.com/abstract=2180410>, last visited July 31, 2019.
- Finnis, John. 1/2011b. Equality and Differences. *The American Journal of Jurisprudence* 56: 17–44.
- Finnis, John. 2011c. *Human Rights and Common Good. Collected essays*, Vol. III. Oxford: Oxford University Press.
- Finnis, John. 2011d. Law, Morality, and ‘Sexual Orientation’. 334–352. *Human Rights and Common Good. Collected essays*, Vol. III, John Finnis. Oxford: Oxford University Press.
- Finnis, John. 2011e. Sex and Marriage: Some Myths and Reasons. 353–388. *Human Rights and Common Good. Collected essays*, Vol. III, John Finnis. Oxford: Oxford University Press.
- Finnis, John. 2011f. Marriage: A Basic and Exigent Good. 317–333. *Human Rights and Common Good. Collected essays*, Vol. III, John Finnis. Oxford: Oxford University Press.
- Finnis, John. 2011g. Duties to Oneself in Kant. 47–71. *Human Rights and Common Good. Collected essays*, Vol. III, John Finnis. Oxford: Oxford University Press.
- Finnis, John. 2011h. Limited Government. 83–105. *Human Rights and Common Good. Collected essays*, Vol. III, John Finnis. Oxford: Oxford University Press.
- Хасанбеговић, Јасминка. 2000. *Топика и право: Значај обнове мисли о топици за одређење природе и особености правног расуђивања*. Подгорица: ЦИД. (Hasanbegović, Jasminka. 2000.

- Topika i pravo: Značaj obnove misli o topici za određenje prirode i osobenosti pravnog rasuđivanja.* Podgorica: CID.)
- Kant, Immanuel. 1800. *Logik: Ein Handbuch zu Vorlesungen.* Herausgegeben von Gottlob Benjamin Jäsche. Königsberg: Friedrich Nicolovius.
- Кант, Имануел. 1976. *Логика: Приручник за предавања*, прир. Готлоб Бењамин Јеше, прев. Властимир Ђаковић. Београд: Графос. (Kant, Immanuel. 1976. *Logika: Priručnik za predavanja*, прир. Gotlob Benjamin Ješe, prev. Vlastimir Đaković. Beograd: Grafos.)
- Лукић, Радомир Д. 1975. *Увод у право.* Београд: Научна књига. (Lukić, Radomir D. 1975. *Uvod u pravo.* Beograd: Naučna knjiga.)
- Meier, Georg Friedrich. 1752. *Auszug aus der Vernunftlehre.* Halle: J.J. Gebauer.
- Nussbaum, Martha C. 1994. Platonic Love and Colorado Law: The Relevance of Ancient Greek Norms to Modern Sexual Controversies. *Virginia Law Review* 80: 1515–1651.
- Oxford University. 2013. Equality Policy. <https://edu.admin.ox.ac.uk/equality-policy>, last visited July 31, 2019.
- Oxford University. 2017. Free from Harassment Policy. <https://edu.admin.ox.ac.uk/university-policy-on-harassment#collapse1138051>, last visited July 31, 2019.
- Oxford University. 2018. Statutes and Regulations. <https://www.admin.ox.ac.uk/statutes/353-051a.shtml>, last visited July 31, 2019.
- Petition. 2019. Remove John Finnis from Oxford; Clarify University Policy on Discriminatory Professors; Excerpts from John Finnis' public statements and published work as examples of his discrimination. <https://www.change.org/p/oxford-university-remove-john-finnis-from-oxford-clarify-university-policy-on-discriminatory-professors>, last visited July 31, 2019.
- Pringsheim, Fritz. 1921. *Beryt und Bologna. Festschrift für Otto Lenel.* Leipzig: Verlag von Bernhard Tauchnitz.
- Roberts, John Michael. 2000. *Speakers' Corner: The Conceptualisation and Regulation of a Public Sphere.* Dissertation. University of Cardiff.
- Smith, Sophie. 2019. Academic Freedom. <https://www.lrb.co.uk/blog/2019/january/academic-freedom>, last visited July 31, 2019.
- Vanderbeck, Robert M., Paul Johnson. 4/2011. 'If a Charge was Brought Against a Saintly Religious Leader Whose Intention Was to Save Souls...': An Analysis of UK Parliamentary Debates over Incitement

- to Hatred on the Grounds of Sexual Orientation. *Parliamentary Affairs* 64: 652–673.
- Viehweg, Theodor. 1974. *Topik und Jurisprudenz: Ein Beitrag zu rechtswissenschaftlichen Grundlagenforschung*. 5. Aufl. München: Verlag C. H. Beck.
- Водинелић, Владимир В. 1997. *Такозвана злоупотреба права*. Београд: Номос. (Vodinelić, Vladimir V. 1997. *Takozvana zloupotreba prava*. Beograd: Nomos.)
- Водинелић, Владимир В. 2014. *Грађанско право: Увод у грађанско право и Општи део грађанског права*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион – Службени гласник. (Vodinelić, Vladimir V. 2014. *Građansko pravo: Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union – Službeni glasnik.)
- Здравковић, Милош. 2008. *Однос природног и позитивног права у теорији Џона Финиса*. Магистарски рад. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду. (Zdravković, Miloš. 2008. *Odnos prirodnog i pozitivnog prava u teoriji Džona Finisa*. Magistarski rad. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.)

Jasminka Hasanbegović, PhD

Full Professor

University of Belgrade Faculty of Law

ACADEMIC FREEDOMS AND DIGNITY: THE CURIOUS CASE OF JOHN FINNIS' PHOBISM

Summary

This paper focuses – through the lens of the Finnis case – on the search for answers to the questions: Where do the boundaries of academic freedom and free speech lie? Did Finnis overstep them with his “extremely discriminatory views against many groups of disadvantaged people” presented in his papers between 1992 and 2011, as it is said in the Petition to stop John Finnis teaching at Oxford University because of his discrimination? Are Finnis’ views phobic? The main theses presented in the paper are: The boundaries of academic freedom and freedom of speech have not been overstepped, but these freedoms were abused. Some of these views, as abstractly expressed opinions, are phobic, but there is no tangible proof of any discriminatory behaviour by Finnis towards anybody.

Key words: *Academic freedoms of speech. – Human dignity. – Case of John Finnis in Oxford academic community. – Abuse of right. – Sphere unregulated by law, i.e. German rechtsfreier Raum.*

Article history:

Received: 31. 7. 2019.

Accepted: 3. 9. 2019.